

ORTA ÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE BENLİK SAYGISI İLE DİNDARLIK ARA- SINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ*

Murat YILDIZ**
Betül ÇAPAR***

Özet

Bu çalışmanın amacı, orta öğretim öğrencilerinde benlik saygısının dindarlık ve bazı demografik değişkenlerle arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın örneklemini, İzmir İl merkezinde belirlenen beş lisede öğrenim gören toplam 555 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin % 50,8'i (n=282) erkek, % 47,4'ü (n=263) kız öğrenci olup, % 1,8'i (n=10) ise ilgili soruyu cevapsız bırakmışlardır (yaş ortalaması 16,4; yaş aralığı 14-20'dir). Veri toplama aracı olarak, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile Dini Hayat Ölçeği tek bir formda birleştirilerek uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, benlik saygısı ile dindarlık değişkeni (r= -.005) arasında anlamlı bir korelasyonun olmadığını göstermiştir (p>.05). Ayrıca benlik saygısı değişkeninin, öğrencisi olduğu okul değişkeniyle (r= -.163) ve sosyo-ekonomik düzey değişkeniyle (r=-.176) p<.001 düzeyinde anlamlı ilişkilere sahip olduğu tespit edilirken benlik saygısıyla cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Benlik Saygısı, Dindarlık, Ergenlik, Orta Öğretim.

A Study of Relationship Between Self Esteem and Religiosity Among Students in Secondary Schools

Abstract

The purpose of this research is to determine whether there is a relationship between self esteem and religiosity among students in secondary schools and also

* Bu makale, Betül Çapar'ın "Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı Yüksek Lisans Tezindeki (İzmir: DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008) bazı bilgi ve bulgular temel alınarak hazırlanmıştır.

** Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, muratyildiz_my@yahoo.com

*** MEB, bbetulcapar@hotmail.com

what kind of relationship is present between self esteem and some demographical variables. The sample consisted of 555 secondary school students in Izmir. The sex distribution was 263(47,4 %) girls and 282(50,8 %) were boys [10(1,8 %) students were not mention their sex]. The mean age of the subjects were 16.4 and the age range 14-20. The following two scales were used in a combined method as data collecting instruments: the Rosenberg Self-Esteem Scale and The Religious Life Scale. The obtained findings indicate that there is no significant correlation($r=-.005$) between the variables self esteem and religiosity ($p>.05$). Additionally the variable self-esteem points to significant correlations concerning the variables "school"($r=-.163$) and socio-economical level($r=-.176$) $p<.001$ whereas it is found out that there are no significant relations between self-esteem and gender.

Key Words: Self Esteem, Religiosity, Adolescence, Secondary School.

Eğitim-öğretim sürecinde orta öğretim olarak adlandırdığımız zaman dilimi, gelişim dönemleri açısından bakıldığında ergenliğin yaşandığı dönem içinde yer alır. *Ergenlik dönemi*, gelişime ait özellikleri, gelişim görevleri ve kendinden sonraki gelişim dönemlerine yön vericiliği bakımından yüzyılı aşkın süre içinde üzerine binlerce bilimsel ürün verilmesine neden olmuş ve psikoloji çalışmaları için - hâlâ önemini yitirmemekle birlikte- uzun bir dönem çekim merkezi durumunda kalmıştır. Bugüne kadar gerçekleştirilmiş çalışmalar, ergenlik döneminin temel özellikleri ve belirleyicilerini saptamaya yönelik olan araştırmaları¹ kapsamakla birlikte, bu dönem ile çeşitli konu ve kavramlar arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmaları da içermektedir.²

Bu zaman dilimi çocukluktan uzaklaşarak bir yetişkin olma yönünde görev ve sorumlulukların alınmaya başlandığı bir dönemdir. Ergenliğin fiziksel değişimleri yanında bilişsel, duygusal, cinsel açılardan değişim ve gelişmelerle birlikte, sosyal etkenler de ergenin gelişimini etkiler. Bütün bunlar çoğu zaman ergenin hayatında

¹ F. Çuhadaroğlu, S. Canat, E.Kılıç, S. Şenol, N. Rugancı, B. Öncü, A. Hoşgör Gündüz, S. Işık ve A. Avcı, *Türkiye Bilimler Akademisi Raporları Ergen ve Ruhsal Sorunları Durum Saptama Çalışması*, TÜBİTAK Matbaası, Ankara, 2004; M.J. Gander ve H.W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (Ed.: B. Onur) İmge Kitabevi, Ankara, 2001; A. Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.

² M. Eskin, K. Ertekin, H. Harlak ve Ç. Dereboy, "Lise Öğrencisi Ergenlerde Depresyonun Yaygınlığı ve İlişkili Olduğu Etmenler", *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 2008, ss.1-8; N. Kula, "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (Ed.: Hayati Hökekleli) adlı eserin içinde, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000, ss.30-70; N. Ören ve B. Gençdoğan, "Lise Öğrencilerinin Depresyon Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 2007, ss.85-92.

baş edilmesi güç durumlar ortaya çıkarır. Bununla birlikte ergenin kendisinden beklenen gelişim görevlerini yerine getirebilmesi onun sağlıklı bir birey olarak yetişmekte olduğunu gösterir.

Ergenin gelişim sürecinde bedensel ve cinsel gelişim alanları gibi öne çıkan diğer önemli bir gelişim alanı da benlik gelişimiyle ilgilidir. Benlik kavramı, bireyin kendi kişiliğine ilişkin algılayabildiği tarafını, yani kişinin bilinçli bir şekilde ‘yetenekleri, sınırları, amaçları, değer yargıları, kimliği, fiziksel görünüşü,...’ gibi kendi var oluşu olarak nitelendirebildikleri hakkındaki görüşlerinin, tutumlarının ve inançlarının tamamını içerir; özetle kişinin kendisini tanıma ve değerlendirme biçimidir, kendisi hakkında bir zihinsel tablodur.³

Benliğin duygusal boyutu olan benlik saygısı (self-esteem) ise, “kendini benimseme, onaylama, kendine değer verme, saygı duyma; kendi değerine ilişkin değerlendirmedir”. Kendini değerli bulma ruh sağlığının önemli göstergelerinden biri olup, benlik saygısının kaybedilmesi ve değersizlik duyguları depresyonun en yaygın belirtilerinden birisidir.⁴

Benlik saygısı kavramının gelişimini kuramsal olarak ele alan Rosenberg⁵ ve Coopersmith’in⁶ çalışmaları psikoloji literatüründe önemli bir yere sahiptir. Onların geliştirdikleri benlik saygısı ölçekleri çok sayıda ampirik çalışmada ölçme aracı olarak kullanılmıştır.

Ergenlikle beraber kendi benliğini yeniden değerlendirmeye başlayan genç, kendisini onaylıyor, olumlu olarak algılıyor, değerli buluyorsa, bu durum onun yüksek benlik saygısına sahip olduğunu göstermektedir. Buna karşın genç, depresyon, uyum problemleri, çeşitli çatışmalar hatta intihar gibi birçok ruhsal problemlerle karşı karşıya kalıyorsa, bu durum da onun düşük benlik saygısına sahip olduğunu yansıtmaktadır. Benlik saygısı yüksek olan birey, daha sağlıklı bir ruhsal gelişime sahip olarak topluma katılmaktadır. Ben-

³ Gander ve Gardiner, *a.g.e.*, s. 492; D. Lawrence, *Enhancing Self Esteem in the Classroom*, Paul Chapman Publishing, London, 2006, s.2; D. Plumber, *Helping Adolescent and Adult to Build Self Esteem*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia, 2005, s.13.

⁴ S. Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2000, s.585.

⁵ M. Rosenberg, *Society and the Adolescent Self-Image*, Princeton Uni. Press, New Jersey, 1965; M. Rosenberg, “Review: Adolescence and Religion: The Jewish Teenager in American Society”, *Social Forces*, 44(4), 1966, ss.588-589.

⁶ S. Coopersmith, *The Antecedents of Self-Esteem*, W.H. Freeman & Co., San Francisco, 1967.

lik saygısı ergenin tutum, düşünce ve davranışlarını da etkileyeceğinden uyum sağlamasında ve içinde bulunduğu gelişim ve sosyalleşme problemleriyle baş etmesinde ona destek sağlayacaktır. Benlik saygısı yüksek olan kimseler daha mutlu ve daha kaliteli bir yaşama sahip olacaklardır. Benlik saygısı iki yönlü bir oluşumdur. Bazen olumlu tutum ve davranışları ortaya çıkaran bir *neden*, bazen de olumlu tutum ve davranışlardan dolayı çevresinden aldığı olumlu geri bildirimlerle oluşan yeterlilik ve kendini gerçekleştirme duygusu, kendini değerli görmesi ve sevmesi şeklindeki bir *sonuç* olarak alınabilir. Ancak ister neden ister sonuç şeklinde düşünelim her halükârda bir döngü halinde devam edecektir ve bireyin yaşam kalitesinin artmasına, daha huzurlu ve daha medeni bir toplumun oluşmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle, benlik saygısını, ergenlik dönemi gelişim özellikleri ve problemleri bağlamında incelemek, bu kavramın farklı değişkenlerle olan ilişkilerini araştırmak, sağlıklı ve mutlu nesillerin yetişmesi bakımından önem taşımaktadır.

106 | db

Ergenlik döneminin en önemli gelişim görevlerinin başında gelen kimlik kazanımı süreci, aslında gencin her alanda ve her konuda kendisini ölçmesi, tanımaya çalışması, özellikle de kendisine uygun düşebilecek rolleri kazanması sürecidir.⁷ Kimlik duygusu, kendini değerli hissetme duygusuyla, benlik saygısıyla birlikte gelişmektedir.⁸ Bu nedenle, olumsuz bazen de dramatik yönleri olmakla birlikte ergenlik, benliğin geliştiği, olgunlaştığı ve benlik bilincinin arttığı bir dönemdir.

Ergenin benlik saygısının gelişiminde en önemli faktörün aile olduğu kabul edilmektedir. Yapılan çalışmalar, ergene anne baba tarafından gösterilen desteğin,⁹ ergenlik döneminde anne babaya bağlılığın,¹⁰ kullanılan otorite türünün,¹¹ ergenlikten erişkinliğe geçiş sırasında ailenin çocuğa sunduğu ortamın,¹² çocuğun ailesi

⁷ D. Elkind, "Erik Erikson's Eight Ages of Man", *Dialogue*, 11(1), 1978, ss.3-13.

⁸ F. Çuhadaroğlu, *Adolesanlarda Benlik Saygısı*, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Hacettepe Üniversitesi Tıp Fak., Ankara, 1986, s.2.

⁹ A.R. Ercan, *Eğitimde Biz ve Çocuklarımız*, MEB Yay., İstanbul, 2004, s.51; A. Önder ve H. Gülay, "Annelerin Kabul Red Düzeyi ile Çocuklarının Empati Becerisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fak. Dergisi*, 2(22), 2007, ss.23-30.

¹⁰ R.B. Wilkinson, "Age and Sex Differences in the Influence of Attachment Relationships on Adolescent Psychological Health", *The Australian Educational and Developmental Psychologist*, 23, 2006, ss.87-104.

¹¹ A. Özkan, *İçimdeki Ben*, Pozitif Gelişim Yay., Ankara, 2006, s.78.

¹² B. Bettelheim, *A Good Enough Parent*, Random House, Inc., New York, 1998, s.12.

tarafından sevildiğini ve onaylandığını hissetmesinin,¹³ ana-babanın sağ-ölü ya da öz-üvey olmasının,¹⁴ aile içindeki çatışma ve kavgaların,¹⁵ ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin,¹⁶ anne babanın eğitim düzeyi ve mesleğinin,¹⁷ benlik saygısı üzerinde önemli etkileri bulunduğunu, ayrıca ana baba tarafından reddedildiği şeklinde bir algılamanın, hem depresyonla hem de ergenlerde düşük benlik saygısıyla ilişkili olduğunu göstermiştir.¹⁸

Bu dönemde gencin gelişim görevlerinden olan sorgulamaları bağlamında benlik saygısını etkileyen diğer bir faktörün ise din olduğu kabul edilmektedir. Bu süreçte ergen, din olgusu üzerinde düşünüp tartışıp ya da şüpheye düşerek araştırma ve arayış içinde bulunabilmekte, dine karşı olumlu veya olumsuz bir tutum, bir duruş oluşturabilmektedir. Dine karşı olumlu bir tutum geliştiren genç, nasıl bir dindar olduğu veya olacağı konusunu sorgulayabilmekte ve bu paralelde dindar model arayışına girebilmektedir.

Ergenin sağlıklı benlik gelişiminde dinin dışında etkili olabilen aile, okul, öğretmenler, arkadaşlar, çevre, diğer toplumsal kurumlar gibi birçok faktör vardır. Fakat bunlar içinde din olgusunun, diğer faktörleri de etkilemesi nedeniyle, bireysel ve sosyal hayatta çok önemli bir rolü olduğu kabul edilmektedir. Çünkü din sadece bir inanç sistemi olarak bireyin hayatına katılmayıp, aynı zamanda benimsendiği ölçüde onun kişiliğini ve gelişimini de etkilemektedir. Bunun yanında din, insan davranışlarını, insanlar arası ilişkileri ve toplumsal kuralları denetleme özelliğine ve insan yaşamını yönlendirme gücüne de sahiptir. Buradan hareketle din olgusunun, erge-

¹³ N. Erbil, Z. Divan ve P. Önder, "Ergenlerin Benlik Saygısına Ailelerin Tutum ve Davranışlarının Etkisi", *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(10), 2006, ss.7-15.

¹⁴ C. Gürhan, "Lise Öğrencilerinin Benlik Kavramlarını Etkileyen Ailesel Değişkenler", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fak. Dergisi*, 4(1-2), 1991, ss.7-19.

¹⁵ M. Ünal, "Madde Bağımlılığı ve Alkolizmde Aile", *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(2), 1991, ss.80-85.

¹⁶ M. Rosenberg ve L.I. Pearlin, "Social Class and Self-Esteem Among Children and Adults", *The American Journal of Sociology*, 84(1), 1978, ss.53-77; B.K. Torucu, *13-14 Yaşındaki Gençlerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi ve Ana-Baba Tutumlarındaki Farklılıkların Belirlenip Benlik Saygısına Etkisinin Araştırılıp Karşılaştırılması*, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1990, s.13.

¹⁷ S. Demiriz ve A.D. Öğretir, "Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeydeki 10 Yaş Çocuklarının Anne Tutumlarının İncelenmesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 2007, ss.105-122.

¹⁸ J.F. Robertson ve R. Simons, "Family Factors, Self-Esteem, and Adolescent Depression", *Journal of Marriage and the Family*, 51(1), 1989, ss.125-138.

nin benlik gelişimi ve benlik saygısı üzerinde etkili bir faktör olduğu söylenebilir.

Dinin tanımı ve göstergeleri üzerinde bir görüş birliğinin olmadığı, dolayısıyla çok farklı tanım ve yaklaşımların olduğu bilinmektedir.¹⁹ Bununla birlikte, Glock'un da ifade ettiği gibi, 'eğer dünya dinlerini özellikle de Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm gibi dinler incelenirse, dindarlığın tezahürü açısından bakıldığında önemli benzerliklerin olduğu görülmektedir.²⁰ Bu çerçevede din, 'bireysel ve toplumsal yanı bulunan, inanç, bilgi ve uygulama açısından sistemleşmiş olan, mensuplarına bir yaşama tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurum' olarak tanımlanabilmektedir.²¹ Yani dinî tezahürlerin her bir türünün, inanç, ibadet (davranış), duygu, bilgi ve etki gibi boyutlardan biri içinde değerlendirilebileceği düşünülmektedir.²² Bu bağlamda kişinin dindarlığı, sözü edilen beş boyutun her birinde ulaşılan düzey ile boyutlar arasındaki tutarlılık (yani inanç boyutunda aldığı puanla davranış veya duygu boyutunda aldığı puanın tutarlı olması) çerçevesinde değerlendirilmektedir.

108 | db

Düşük benlik saygısının göstergelerinden olan, sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı, okuldan kaçma, suç çete ve örgütlerine katılma, erken yaşta cinsel ilişki, intihar gibi gençlik dönemi risk davranışlarının, ergenlerde dindarlık düzeyi yükseldikçe anlamlı bir şekilde azaldığı saptanmıştır.²³

Dinle ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi farklı yönlerden ele alan birçok çalışma da ortaya konmuştur. İyi olma durumu ruh sağlığının pozitif yönünü gösterir. İyi-yaşam için elde edilen bulgular; mutluluk, sevinç, memnuniyet, gerçekleştirebilme, zevk, hoşnutluk

¹⁹ Geniş bilgi için bkz. Murat Yıldız, *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir, 2006, ss. 80-101.

²⁰ C.Y. Glock, "On the Study of Religious Commitment", J.E. Faulkner (Ed.), *Religion's Influence in Contemporary Society Readings in the Sociology of Religion* adlı eserin içinde, Charles E. Merril Publishing Co., Ohio, 1972, ss. 38-56.

²¹ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, DEÜ Yay., İzmir, 1987, s.5.

²² Glock, a.g.m.

²³ B.R. Johnson, R.B. Tompkins ve D. Webb, *Objective Hope: Assessing the Effectiveness of Faith-Based Organizations: A Review of the Literature*, Baylor University Center for Civic Innovation, Manhattan, 2008, ss.10-12; J.W. Sinhaa, R.A. Cnaanb ve R.J. Gellesb, "Adolescent Risk Behaviors and Religion: Findings From a National Study", *Journal of Adolescence*, 30, 2007, ss.231-249.

ve rahatlık yanında dolu ve tam olan bir yaşamın diğer göstergelerini kapsamaktadır.²⁴

Benlik saygısı düzeyine dindarlığın bir etkisinin olup olmadığını, farklı örneklem grupları üzerinde, farklı ölçme araçlarıyla inceleyen çok sayıda araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaların bir kısmı, dindarlığın benlik saygısı düzeyini yükselttiği, yani pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşırken,²⁵ diğer bir kısmı da dindarlıkla benlik saygısı arasında herhangi bir anlamlı ilişkinin olmadığı sonucuna varmışlardır.²⁶

²⁴ A.M. Abdel-Khalek, "Happiness, Health, and Religiosity: Significant Relations", *Mental Health, Religion & Culture*, 9(1), 2006, ss.85-97; A. Milevsky ve M.J. Levitt, "Intrinsic and Extrinsic Religiosity in Preadolescence and Adolescence: Effect on Psychological Adjustment", *Mental Health, Religion & Culture*, 7(4), 2004, ss.307-321; K. Pargament, "Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme", (Çev.: A.U. Mehmedoğlu). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, 5(1), 2005, ss.279-313.

²⁵ H.Eşer, *Üniversite Öğrencilerinde Dini İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi*, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), Uludağ Üni. Sos. Bil. Ens., Bursa, 2005; M.E. Heintzelman ve L.A. Fehr, "Relationship Between Religious Orthodoxy and Three Personality Variables", *Psychological Reports*, 38, 1976, ss.756-758; N. Krause, "Religiosity and Self-Esteem Among Older Adults", *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 50(5), 1995, ss.236-246; Pargament, a.g.m.; D. Sherkat ve M.D. Reed, "The Effects of Religion and Social Support on Self-Esteem and Depression Among the Suddenly Bereaved", *Social Indicators Research*, 26(3), 1992, ss.259-275; C.B. Smith, A.J. Weigert ve D.L. Thomas, "Self-Esteem and Religiosity: An Analysis of Catholic Adolescents from Five Cultures", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 18, 1979, ss.51-60; A. Şahin, "Ergenlerde Dindarlık- Benlik Saygısı İlişkisi", *Selçuk Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, 19, 2005, ss.187-197.

²⁶ D.W. Aycok ve S.A. Noaker, "Comparison of the Self-Esteem Levels in Evangelical Christian and General Populations", *Journal of Psychology and Theology*, 13, 1985, ss.199-208; M.H. Bahr ve K.T. Martin, "And Thy Neighbor as Thyself: Self-Esteem and Faith in People as Correlates of Religiosity and Family Solidarity Among Middletown High School Students", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 22(2), 1983, ss.132-144; A.W. Braam, A.T. Beekman, T.G. Van Tilburg, D.J. Deeg ve W. Van Tilburg, "Religious Involvement and Depression in Older Dutch Citizens", *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 32(5), 1997, ss.284-91; M.C. Commerford ve M. Reznikoff, "Relationship of Religion and Perceived Social Support to Self-Esteem and Depression in Nursing Home Residents", *The Journal of Psychology*, 130(1), 1996, ss.35-50; M.J. Donahue ve P.L. Benson, "Religion and the Well-Being of Adolescents", *Journal of Social Issues*, 51 (2), 1995, ss.145-160; L.A. Fehr ve M.E. Heintzelman, "Personality and Attitude Correlates of Religiosity: A Source of Controversy", *Journal of Psychology*, 95, 1977, ss.63-66; A. Yapıcı, *Din-Kimlik ve Ön Yargı: Biz ve Onlar*, Karahan Kitabevi, Adana, 2004; A. Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din*, Karahan Kitabevi, Adana, 2007; A. Yapıcı ve H. Kayıklık, "Ruh Sağlığı Bağlamında Dindarlığın Öz Saygı ve Kaygı ile İlişkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(9), 2005, ss.177-206; A. Yapıcı ve Z.S. Zengin, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyleriyle Psiko-Sosyal Uyumları Arasındaki İlişki", *Çukurova Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, 3 (2), 2003, ss.65-127.

Bu araştırmanın temel amacı, farklı orta öğretim öğrencilerinde benlik saygısı ile dindarlık arasında bir ilişki olup olmadığının incelenmesidir. Bundan başka benlik saygısının, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve öğrenim gördüğü okul gibi demografik değişkenlerle ilişkileri analiz edilecektir.

Çalışmada şu denenceler test edilecektir:

Benlik saygısıyla dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

Benlik saygısıyla öğrencilerin devam ettiği okul değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Benlik saygısı ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır ve kız öğrencilerin benlik saygısı düzeyi erkek öğrencilere göre daha yüksektir.

Benlik saygısıyla sosyo-ekonomik düzey arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Yani sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe benlik saygısı düzeyi de yükselir.

110 | db

Yöntem

Örneklem

Araştırmanın örneklem grubu, İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı farklı sosyo-kültürel ve ekonomik düzeye sahip olduğu varsayılarak belirlenen beş lisede öğrenim gören öğrenciler arasından seçkisiz yöntemle seçilerek oluşturulmuştur. Toplam 555 öğrenciden oluşan örneklem grubunun (yaş ortalaması 16,46 olup, yaş aralığı 14-20'dir) % 28,4'ünü (n=158) İzmir Fen Lisesi, % 25,6'sını (n=142) İlkurşun Lisesi, % 23,4'ünü (n=130) İzmir İmam Hatip Lisesi, % 15,9'unu (n=88) Karataş Lisesi ve % 6,6'sını da (n=37) Özel Yamanlar Koleji öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcıların % 50,8'i (n=282) erkek, % 47,4'ü (n=263) kız öğrenci olup, % 1,8'i (n=10) ise ilgili soruyu cevapsız bırakmışlardır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında, demografik soruları içeren bir bölüm ile Rosenberg Benlik Saygısı ve Dini Hayat ölçeklerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir form kullanılmıştır.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği: Rosenberg, tarafından geliştirilen ölçek, 63 sorudan oluşmaktadır.²⁷ Benlik saygısı, kendilik kavramının sürekliliği, insanlara güvenme, eleştiriye duyarlılık, depresif duygulanım, hayalperestlik, psikosomatik belirtiler, kişilerarası ilişkilerde tehdit hissetme, tartışmalara katılabilme derecesi, ana-baba ilgisi, babayla ilişki ve psişik yalıtım gibi, 12 alt ölçek üzerinden değerlendirilmeler yapar.

Benlik saygısı alt testinden 0-1 puan alanlar yüksek, 2-4 puan alanlar orta, 5-6 puan alanlar ise düşük benlik saygısına sahip olduğu kabul edilir. Diğer alt testlerden alınan **yüksek puanlar** *kendilik kavramının sürekliliği alt testinde* sürekliliğin az olduğuna, *insanlara güven duyma alt testinde* güvenin azlığına, *eleştiriye duyarlılık alt testinde* duyarlılığın fazlalığına, *depresif duygulanım alt testinde* depresyon düzeyinin yüksek oluşuna, *hayalperestlik alt testinde* hayalperestliğin fazlalığına, *psikosomatik belirtiler alt testinde* belirtilerin fazla olduğuna, *kişilerarası ilişkilerde tehdit hissetme alt testinde* kolaylıkla tehdit edilme duygusuna, *tartışmalara katılabilme derecesi alt testinde* tartışmalara katılma düzeyinin yüksekliğine, *ana baba ilgisi alt testinde* ilgi azlığına, *babayla ilişki alt testinde* babayla ilişkinin fazlalığına, *psişik yalıtım alt testinde* psişik yalıtımın fazlalığına işaret eder.

Türkçeye uyarlama ve güvenilirlik-geçerlik çalışması Çuhadaroğlu tarafından yapılmıştır.²⁸ Geçerlik çalışmasında ölçüt-bağımlı geçerlik tekniği çerçevesinde, benlik saygısı alt testi için, psikiyatrik görüşmeler kullanılmış ve ölçek sonuçları arasındaki uygunluk Pearson Momentler Çarpımı tekniği ile hesaplanmış ve geçerlik katsayısı .71 olarak bulunmuştur. Depresyon, psikosomatik belirtiler ve kişiler arası ilişkilerde tehdit hissetme alt testlerinin geçerlik çalışması için, 'Belirti Tarama Listesi (SCL-90R)'nin aynı isimli alt testleri kullanılmıştır. Her iki testin bu üç alt testinden elde edilen puanlar karşılaştırılmıştır. Geçerlik katsayıları, depresyon alt testi için .66, psikosomatik belirtiler alt testi için, 70, kişilerarası ilişkilerde tehdit hissetme alt testi için .45 çıkmıştır.²⁹

²⁷ M. Rosenberg, *Society and the Adolescent Self-Image*, Princeton University Press, New Jersey, 1965.

²⁸ Çuhadaroğlu, a.g.t.

²⁹ N. Öner, *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler: Bir Başvuru Kaynağı*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1997, s.460.

Dini Hayat Ölçeği: Bu ölçek Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı öğretim elemanları tarafından, Glock'un öne sürdüğü dindarlık modeline uygun olarak,³⁰ dindarlığın inanç, duygu, davranış ve bilgi boyutlarını kapsayacak bir yapıda geliştirilmiş olup, 31 maddeden oluşmaktadır. İnanç boyutu dört, duygu boyutu yedi, davranış boyutu on ve bilgi boyutu on maddeden meydana gelmiştir. Ölçeğin inanç boyutu katılıyorum (2 puan), kararsızım (1 puan), katılmıyorum (0 puan) şeklinde üç seçenekli olarak düzenlenmiştir ve alınabilen en düşük puan 0, en yüksek puan 8'dir. Duygu boyutu hiç (0 puan), biraz (1 puan), çok (2 puan), pek çok (3 puan) olmak üzere dört seçenekten oluşmuştur. Puan aralığı, 0-21'dir. Davranış boyutu hiç (0 puan), bazen (1 puan), çoğu zaman (2 puan), her zaman (3 puan) seçeneklerini içermektedir. Alınabilen en düşük puan 0, en yüksek puan 30'dur. Bilgi boyutu Doğru (D) - Yanlış (Y) biçiminde işaretlenmiştir ve her doğru cevap 1 puandır.³¹

112 | db

Ölçeğin güvenirlik-geçerlik çalışmaları Yıldız tarafından gerçekleştirilmiştir.³² Yarıya bölme (split-half) tekniği ($r=.86$; $p<.01$) ve homojenlik testi (her bir boyutun diğer boyutla arasındaki korelasyonları $p<.001$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur) ile güvenirlik analizleri; bilinen gruplar tekniğiyle de geçerlik analizleri yapılarak ölçeğin dindarlığı ölçme konusunda güvenilir ve geçerli bir araç olduğu rapor edilmiştir.

İşlem

Önceden belirlenmiş liselerde uygulama yapmak için yetkililerden izin alınmış ve sonra uygulama, okul müdürlerinin belirlediği sınıflarda öğretmenler tarafından ders saati içinde gerçekleştirilmiştir. Öğretmenler önceden uygulamanın nasıl yürütüleceği konusunda bilgilendirilerek, uygulama sırasında çıkabilecek muhtemel sorunlar engellenmiştir. Uygulama boyunca öğrencilere 623 form dağıtılmış, geri toplanan 594 formdan 39'u eksik doldurulmasından dolayı değerlendirmeye alınmamıştır. İstatistik hesaplama ve analizlerde toplam 555 form kullanılmıştır.

Toplanan verilerin analizleri SPSS for Windows istatistik paket programının ilgili modülleri kullanılarak yapılmıştır.

³⁰ Glock, a.g.m.

³¹ Yıldız, a.g.e., s.120.

³² Yıldız, a.g.e., ss.121-122.

Bulgular

Araştırmada bir bağımlı (benlik saygısı), dört bağımsız değişken (dindarlık, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve öğrenim gördüğü okul) kullanılmıştır. Oluşturulmuş denenceler çerçevesinde, değişkenler arasındaki ilişkileri analiz etmek için Pearson Momentler Çarpımı formülü kullanılırken, gruplar arası farklılıkları saptamak için tek yönlü varyans analizi (ANOVA/F testi) tekniği kullanılmıştır.

Tablo1. Benlik Saygısının Dindarlık ve Demografik Değişkenlerle Korelasyonu

	Dindarlık	Cinsiyet	Sosyo-ekonomik düzeyi	Öğrenim Gördüğü Okul
Benlik Saygısı	-.005	-.070	.176*	-.163*

* $p < .001$

db | 113

Değişkenler arası korelasyon katsayıları, Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Tablo.1'de de görüleceği üzere, benlik saygısı toplam puanları ile dindarlık toplam puanları ($r = .005$) ve cinsiyet türü ($r = -.070$) değişkenleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır ($p > .05$). Bununla birlikte, benlik saygısı değişkeninin, öğrencisi olduğu okul değişkeniyle ($r = -.163$) ve sosyo-ekonomik düzey değişkeniyle ($r = .176$) $p < .001$ düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Öğrencisi olduğu okul kümelerinin benlik saygısı açısından anlamlı bir şekilde farklılaşmış olmadığını saptamaya yönelik hesaplanan tek-yönlü varyans analizi (F testi-ANOVA) sonucunda $p < .001$ düzeyinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir ($F_{4,549} = 5,09$). Çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey-HSD testi analizi sonucunda da bu anlamlı farklılaşmanın, *İlkkurşun Lisesi* ($n = 142$, $\bar{x} = 20,92$) ile *Fen Lisesi* ($n = 158$, $\bar{x} = 18,41$) arasındaki anlamlı farktan kaynaklandığı saptanmıştır ($p < .05$).

Benlik saygısı ortalama puanları bakımından, farklı sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenci grupları arasındaki farkların ise, varyans analizi sonucunda $p < .001$ düzeyinde anlamlı olduğu gö-

rülmektedir ($F_{4,535} = 4.83$). Tukey-HSD Testi hesaplamaları sonucunda ise, benlik saygısı değişkeni açısından anlamlı farklılıkların, sosyo-ekonomik düzeyi *üst* olan grup ($n = 19$, $\bar{x} = 18,32$) ile *alt* grup ($n = 12$, $\bar{x} = 23,29$) arasındaki; *ortanın üstü* olan grupla ($n = 100$, $\bar{x} = 18,43$) ile *ortanın altı* ($n = 61$, $\bar{x} = 20,57$) ve *alt* gruplar arasındaki ve *alt* düzeyi oluşturan grup ile *orta* grup ($n = 344$, $\bar{x} = 19,61$) arasındaki anlamlı farklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir ($p < .05$).

Benlik saygısı bakımından cinsiyet grupları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını test etmek için yapılan t-testi analizi, kız öğrencilerle ($\bar{x} = 19.93$, $S = 5.33$) erkek öğrenciler ($\bar{x} = 19.23$, $S = 4.51$) arasında benlik saygısı toplam puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını göstermiştir ($t = 1.64$, $p > .05$).

Tartışma

Benlik Saygısı ile Dindarlık Arasındaki İlişki: Korelasyon analizi sonucunda, benlik saygısı ile dindarlık değişkeni ($r = -.005$; $p > .05$) arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiş ve dolayısıyla çalışmamızın temel denencesi desteklenmemiştir.

Bu konuda yapılan araştırmalarla ilgili bir istatistiğe göre, çalışmaların % 65'i, dindarlığın benlik saygısını artırdığı yönünde bir sonuca ulaşmışlardır.³³ Bu da, 'dindarlığın benlik saygısını artırdığı' genel yargısında bulunmanın henüz erken olduğunu göstermektedir.

Benlik saygısıyla dindarlık arasında anlamlı bir ilişki *olmadığı* sonucuna ulaşan, bizim bulgumuzla örtüşen azımsanmayacak sayıda araştırma sonucu mevcuttur.³⁴

Benlik saygısıyla dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki beklerken denencemizin desteklenmemiş olmasının nedeni, öncelikle değişen bazı toplum değerleriyle birlikte insanın dine bakışının ve dinden etkilenim düzeyinin değişmesi, ergenlik dönemindeki bazı gelişimsel faktörler ve dini gelişim özellikleri olabilir.

³³ B.R. Johnson, R.B. Tompkins ve D. Webb, *Objective Hope: Assessing the Effectiveness of Faith-Based Organizations: A Review of the Literature*, Baylor University Center for Civic Innovation, Manhattan, 2008, ss.13-15. Ayrıca bu çalışmalarla ilgili bkz. 25 nolu dipnot.

³⁴ Bkz. 26 nolu dipnot.

Benlik saygısının oluşumunu etkileyen tek faktör din değildir. Bu şekillenmede ergen için önemli olabilecek, kendisini değerli ve önemli hissettirebilecek çok sayıda faktör ve kişi rol oynar. Modern toplumda dinin oynadığı rol geçmiştekiyle aynı özelliklere sahip değildir. Daha önceki toplumlarda asla şüpheye düşülmeyecek gerçekler olarak kabul edilen din, günümüzde seküler dünya görüşünü benimseyen kimseler için “menfaat”, “tercih” ya da “görüş” olarak kabul edilmiş, insanların kolaylıkla anlaşmazlığa düşebileceği “öz-nelleşmiş” fikirler olarak toplumsal yaşamdaki gücünü ve etkisini kaybetmiş bir tablo sergilemektedir.³⁵ Özellikle günümüzde dinin modern yaşamın getirdiği şartlara uygun olmadığı, bilimle çeliştiği ve inanan kişilerin gerici olduğu görüşlerini savunan kimselerin sayısı az değildir. Dinin ve dindar insana bakışın geçirdiği bu değişim, doğal olarak ergenin şekillenmesinde ya da benlik saygısının gelişiminde dinin, en azından istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde etki eden bir faktör olmaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Demirer, günümüz gençliğine baktığımızda teknolojiyle iç içe olan, vaktinin büyük bir çoğunluğunu televizyon ya da bilgisayar başında geçiren, sık sık cep telefonu değiştiren, üzüntü ve sevinçlerini bile kısa mesaj şablonlarıyla birbirlerine ileten, marka ve moda akımlarıyla kendine kimlik oluşturmaya çalışan bir grupla karşı karşıya olduğumuzu ifade etmektedir.³⁶ Kitle iletişim araçları, özellikle etkiye çok açık olunan ergenlik döneminde kurmacaya dayalı içeriklerin gerçek gibi algılanmasına neden olarak gençlerin görüş ve dünya algılarını da olumsuz etkileyebilmekte, izleyicilere diziler ve filmler aracılığıyla farklı yaşam biçimlerini seçenek olarak sunabilmekte, bunların gerçek gibi algılanmasını sağlayabilmektedir.³⁷ Hayranlıkların ve tutkunlukların bol olduğu ergenlik döneminde genç, televizyon ve internetle bu kadar meşgul olması dolayısıyla hayran olduğu kişileri de film kahramanları, şarkıcılar, mankenler, sporcular vb. arasından seçecektir. Yapılan bir araştırmada model alma davranışı açısından konu değerlendirildiğinde, gençlerin % 72'sinin (yaklaşık her üç gençten ikisinin) televizyon dizilerindeki

³⁵ P. L. Berger, “Dini Kurumlar”, *Toplum Bilimi Yazıları* (Ed. ve Çev.: A. Çiftçi) adlı eserin içinde, Anadolu Yay., İzmir, 1999, ss.71-136.

³⁶ T. Demirer, “Piyasa Gençliği”, *G.A.Y.E.* 3-5, 2006.
<http://www.antropoloji.info/dergi.pdf> (erişim: 29 Ağustos 2008).

³⁷ M. Serarşlan, “Sinema Öldürüyor Televizyon Diriltiyor: Türk Sinemasının ve TV Dizilerinin Ağalık Sistemini ve Ağayı Tanımlama Biçimi”, *Selçuk İletişim*, 4(4), 2007, ss.17-27.

belli karakterleri model aldıkları görülmüştür.³⁸ Ancak daha çok magazin programlarında yer alan ya da şiddet içerikli filmlerle karşımıza çıkan, dans yarışmaları ya da pop star, gelin-kaynana vb. türü yarışmalarla hayatımıza giren kahramanlar, dini motifleri ya da geleneksel değerleri yansıtmaktan uzaktırlar. Ayrıca bilim, sanat ve spor dünyasının toplumsal kurallardan ya da din kurallarından bağımsız, kendine özgü bir yaşam şekli vardır. Dolayısıyla bu durumlardan etkilenen gençlerin beklentileri, anlam arayışları, dinin onların hayatında yer aldığı kapsam da farklılık gösterecek, gencin örnek aldığı bu yaşam şekli karşısında din, bir engel niteliği taşıyacağı için genç tarafından geri plana atılacak ve benlik saygısının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktan uzaklaşacaktır.

Ayrıca, ergenlik dönemi gencin dine yaklaşımında diğer yaşam dönemlerinden daha farklı bir nitelik taşımaktadır. Ergenlik dönemi bireyin alt benlik ve çevre baskısını bir arada yaşadığı bir dönemdir. Doyum arayan cinsel dürtüler benliği zorlarken bir yandan da çevrenin beklentilerine uyum sağlamak zorunluluğuyla ergen, benliğini yeniden düzenleme ve örgütleme yoluna gider. Bunu yaparken de bir takım çatışmalar yaşar, özgürlüğü ve bağımsızlığı arar, sıradan biri olmak yerine herkesten farklı, dikkat çeken, değer gören biri olmak ister ve bunları yaşarken farklı gruplar, farklı düşünceler etrafında gidip gelir.³⁹ Bu bağımsızlık ve kimlik arayışı sırasında din, koyduğu kurullarla gencin bağımsızlık arzusunu sınırlayan bir görüntü çizebileceği için gencin dine yaklaşımı da olumsuz etkilebilir. Ergenlik döneminde din ile kimlik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmasında Kula, dini hayat ile kimliğin bağımsızlık boyutu arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.⁴⁰

Din, ergen tarafından içselleştirildiği ölçüde onun benlik saygısını da etkileyecektir. Ancak ergenlik dönemi bireyin başkalarıyla özdeşim kurduğu ve özdeşim kurduğu bu kişiler değiştikçe farklı roller takındığı, duygu ve düşüncelerinin sık sık değiştiği bir dönemdir. Bu durumda ergenin dine bakışı, dini konulardaki düşünce ve görüşleri de değişkenlik gösterecektir. Özdeşim kurduğu kişi dine yakın ise onu örnek alan ergen, dini önemseyerek daha dindar olmaya çalışabilir ya da dini önemsemeyen bir kimseyle özdeşim

³⁸ Y. Erjem ve M. Çağlayandereli, "Televizyon ve Gençlik: Yerli Dizilerin Gençlerin Model Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi", *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 2006, ss.15 -30.

³⁹ A. Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2004, ss.112-113.

⁴⁰ Kula, a.g.m.

kurduğunda onun gibi davranmaya gayret ederken din onun hayatında önemli bir yer tutmayabilir. Bu kadar değişken olan bir durumun taşıyacağı önemin gencin benlik saygısını etkileme gücüne sahip olmadığını düşünebiliriz.

Ergenlik dönemindeki bilişsel gelişimin artmasının dine duyulan ilgiyi ve dini şüpheyi de beraberinde getirdiği bilinmektedir. Dolayısıyla gencin dini olgunluğa ulaşmasında önemli bir basamak olan bu şüphe dönemi, gerekli eğitim verilmediğinde gencin dinden uzaklaşmasıyla sonuçlanabilir. İnsanlar arasında cahilce uygulanan batıl inanışlar, dinin sevgi yerine cezalandırıcı yönünün ön plana çıkarılması, gencin günahkârlıkla suçlanması; dini gruplar arasındaki farklı görüş ve uygulamalar ve hatta çatışmalar, dini yorumlayan kimselerin aynı konudaki farklı çözüm önerileri, dini problemlerin çözümünde toplumsal gerçeklerle uyuşmayan ve akılcı olmayan bir takım yaklaşımlar gencin din konusuna bakışını olumsuz etkilemekte ve genç tarafından dinin, hayatın içinde yer almayan bir olgu şeklinde algılanmasına ve gencin benlik oluşumunda başka faktörlerin ön plana çıkmasına neden olmaktadır.

Ergenlik dönemi, yeni arayışlara açık olunan, geleneksel düşünce ve görüşlerin eleştirildiği, hatta zaman zaman büyüklerin eski kafalı olmakla suçlandığı bir dönemdir. Bu yenilik arayışı içindeki genç açısından din, önemini kaybetmiş bir görüntü oluşturabilir. Bunun yanında dinin siyasi ve ekonomik birçok problemin hatta geri kalmışlığın nedeni olarak gösterilmesi, kendisine bir hayat programı çizen gelecekle ilgili planlar yapan gencin geleceğinde ve gelişiminde sorun teşkil eden bir olgu olarak dini, hayatından çıkarmasına neden olabilir.

Gelecek planları yapan ergen için benlik saygısını şekillendiren en önemli faktörlerden biri de akademik başarıdır. Lise döneminde bulunan genç birçok sınavla birlikte gelecekteki mesleğini belirlemede önemli bir yere sahip olan ÖSS için hazırlık yapmakta, geleceğe daha emin ve güvenli bakmak istemektedir. Bu alandaki başarısı onun kendine olan güvenini ve kendisinin değerli olduğu hissini artıracak ve benlik saygısını olumlu etkileyecek; başarısızlık ise hedeflerine ulaşmasını, ailesinin beklentilerini gerçekleştirmesini engellediği için kendisini değersiz ve önemsiz hissetmesine neden olacak, bu durum ise onun benlik saygısını olumsuz yönde etkileyecektir. Bu çalışma dönemi genç için dersane, okul, testler, sınavlar vs. içinde geçen yoğun bir çalışma dönemidir. Genci depresyona

kadar sürükleyebilen bu yoğun tempoda genellikle ekonomik kaygılar ve toplumsal faydalar gencin geleceğiyle ilgili plan yapmasında dinden daha çok önem taşımakta, daha etkili olmaktadır.

Yine bu sıkıntılı dönemde ergenin benlik saygısını etkileyen en önemli faktör onun aile desteğidir. Ailenin dine bakışı gencin dine bakışını da şekillendirir ancak bununla birlikte genç, din konusunda ailesinden çok arkadaşlarının etkisi altında kalmaktadır.⁴¹ Bu durum ise gencin benlik saygısının gelişiminde arkadaş çevresinin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Akran baskısı ile lise öğrencilerinin genel benlik saygıları, aile benlik saygıları ve akademik benlik saygıları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu yönündeki araştırma sonuçları bu görüşü desteklemektedir.⁴²

Benlik Saygısıyla Okul Değişkeni Arasındaki İlişki: Beş farklı orta öğretim okuluna devam eden öğrencilerden sadece İlkurşun Lisesi ile Fen Lisesi öğrencileri arasında, benlik saygısı değişkeni açısından anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu iki okul arasındaki anlamlı fark, öğrencilerin benlik saygısının oluşmasında etkili olan durumların her iki grupta da farklı nitelikler göstermesinden kaynaklanabilir.

İlkurşun Lisesi öğrencilerinin genelini doğudan batıya göç etmiş olan, eğitim düzeyi düşük ve sosyo-ekonomik açıdan yetersiz olan ailelerin çocukları oluşturmaktadır. Hatta bu çocukların bir kısmı okul dışında çalışmak zorunda kalmaktadır. Aile tutumlarına baktığımızda geneli otoriter tutum sergileyen ailelerdir. Öğrenciler arasında ailesinden baskı ve şiddet görenler de mevcuttur.

Bu okula gelen öğrencilerin çoğunluğu, ilköğretimin 6, 7. ve 8. sınıflarda uygulanan SBS sınavları sonucunda puanla öğrenci alan okullara girebilmek için gerekli puanı alamayan ve başarı düzeyleri düşük olduğu için bu okulu tercih etmek zorunda kalan çocuklardan oluşmaktadır. Üniversiteye giriş sınavlarında da başarılı olan öğrenci sayısı çok azdır.

⁴¹ M. Rosenberg, "Review: Adolescence and Religion: The Jewish Teenager in American Society", *Social Forces*, 44(4), 1966, ss.588-589.

⁴² T. Aktuğ, *Ergenlerde Akran Baskısı ve Benlik Saygısının İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2006, s.76; S. Çiğdemoğlu, *Lise I. Sınıf Öğrencilerinin Akran Baskısı, Özsaygı ve Dışadönüklük Kişilik Özelliklerinin Okul Türlerine Göre İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), AÜ Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, ss.5-6.

Fen Lisesi ise ilköğretim sonunda öğrencilerin girebilmek için yarıştığı, burada ders veren öğretmenlerin bile sınavla alındığı, başarı düzeyi oldukça yüksek olan bir okul konumundadır. İzmir Fen Lisesi 1986 yılından 2004 yılına kadar ÖSS'de tüm puan türlerinde aralıksız (18 yıl) Türkiye 1.'si olmuştur. Ulusal ve uluslararası bilim olimpiyatlarında ve TÜBİTAK proje yarışmalarında en çok madalyayla yani toplam 355 madalyayla devlet liseleri arasında birinci olmuştur. Hazırladığı projelerle de yurt dışında pek çok ödül kazanmıştır. Okulun öğrencilerinin tamamına yakını yatılı okumaktadır ve okulda birçok aktiviteye katılma şansı bulunmaktadır. Lisenin, Ege Üniversitesi kampüsünün içerisinde, merkezi bir yerde bulunması öğrencilerin olimpik havuz ve kütüphane gibi üniversitenin imkânlarından yararlanmalarını kolaylaştırmaktadır.⁴³

Ergen gelişimi bağlamında bu özellikleri değerlendirdiğimizde Fen Lisesinde okuyan bir öğrencinin benlik saygısının İlkurşun Lisesinde okuyan bir öğrenciye göre daha yüksek olması beklenmektedir. Çünkü birçok araştırma, anne baba tutumlarının,⁴⁴ sosyo-ekonomik farklılıkların ve akademik başarının⁴⁵ benlik saygısı düzeyini etkilediği sonucunu ortaya koymuştur.

Benlik saygısının gelişimindeki temel unsurlardan biri, kişinin kendisini başkasıyla kıyaslaması sonucunda kendi değer ve yeteneklerinin farkında olmasıdır. Bu kıyaslama sonucunda Fen Lisesi öğrencileri en üst derecede başarıların sahibi olmakla yeteneklerinin de farkında olacak ve başkalarından zeki olmak, başarılı olmak gibi daha üstün niteliklere sahip olduğunu görmesi benlik saygısını diğer lise öğrencileriyle kıyasladığında daha üst düzeye çıkaracaktır.

Ayrıca ergenlik dönemi hayali bir hayran kitlesinin oluşturduğu dönemdir. Ancak bu lisede okuyan öğrenciler, pek çok kişinin onların yerinde olmak için yarıştığının, insanların bu başarılarından övgüyle söz ettiğinin ve etraflarında gerçek hayran kitleleri oluştu-

⁴³ Vikipedi, *Özgür Ansiklopedi*, İzmir Fen Lisesi, 2007.
http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0zmir_Fen_Lisesi, (erişim, 3.9.2008).

⁴⁴ Torucu, a.g.t., s.84.

⁴⁵ Çiğdemoğlu, a.g.t., s.82; H.A. Frerichs, "Relationship of Self-Esteem of the Disadvantaged to School Success", *The Journal of Negro Education*, 40(2), 1971, ss.117-120; S.E. İkiz, *Farklı Liselerdeki Ergenlerin Benlik Saygısı, Akademik Başarı ve Sürekli Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki*, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2000, s.35; A. Yenidünya, *Lise Öğrencilerinde Rekabetçi Tutum, Benlik Saygısı ve Akademik Başarı İlişkisi*, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2005, s.136.

ğunun da farkındadırlar. Bu durum onların benlik saygısını olumlu olarak etkilemektedir.

İlkkurşun Lisesi öğrencileri otoriter aile tutumlarının egemen olduğu evlerde yaşarken (Bunlar arasında bir kız öğrenci ailesine haber vermeden bir gün okula gelmediği için baba tarafından kemerle dövülmüş, saçları kazınarak günlerce okula gönderilmemiştir.) arkadaşlık ilişkilerinin ve etkilerinin ergenin benlik saygısı gelişiminde çok etkili olduğu böyle bir dönemde Fen Lisesi öğrencileri yatılı okulda arkadaş gruplarıyla daha bağımsız hareket etme ve kendi yeteneklerini kullanma imkânı bulmaktadırlar. Bu da onların benlik gelişimini olumlu etkilemektedir.

Benlik Saygısıyla Sosyo-Ekonomik Düzey Değişkeni Arasındaki İlişki: Farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki öğrencilerin benlik saygısı ortalama puanları arasındaki farkın $p < .001$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmüş ve bu anlamlılığın, sosyo-ekonomik düzeyi üst olan grup ile alt grup arasındaki; ortanın üstü olan grup ile ortanın altı ve alt gruplar arasındaki ve alt düzeyi oluşturan grup ile orta grup arasındaki anlamlı farklardan kaynaklandığı saptanmıştır ($p < .05$).

120 | db

Sosyo-ekonomik düzeyin benlik saygısıyla ilişkisini gösteren başka bir çok çalışma yapılmıştır.⁴⁶

Sosyo-ekonomik düzey çocukluktan itibaren bireyin şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Ergenlik döneminde bu durum çok daha önemli hale gelmektedir. Çünkü ergen, artık toplumsal sınıf farklılıklarının, hangi toplumsal sınıfta bulunduğu, ailenin ekonomik gücünün ne düzeyde olduğunun, bu gücün kendisini gerçekleştirme aşamasında ona ne kadar yeterli olacağına ya da olamayacağına farkına varmış durumdadır.

Ergen, benliğini oluşturan fikirlerini, algı ve isteklerini, kendi yeteneklerini, sahip olmak istediklerini, kendi akran grubuyla paylaşımlarını vb. durumları ailesinin sahip olduğu ekonomik güce göre belirlemek zorundadır.

⁴⁶ Y. Çakır ve R. Palabıykoğlu, "Gençlerde Sosyal Destek-Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması", *Kriz Dergisi*, 5(1), 1997, ss.15-24; Demiriz ve Öğretir, a.g.m.; Rosenberg ve Pearlin, a.g.m.; Torucu, a.g.t., s.13; L.B. Whitbeck, L.R. Simons, R.D. Conger, O.F. Lorenz, S. Huck ve G.H. Elder, "Family Economic Hardship, Parental Support, and Adolescent Self-Esteem", *Social Psychology Quarterly*, 54(4), 1991, ss.353-363.

Benlik saygısı gelişimi aşamasında yer alan kendisini başkasıyla kıyaslama sırasında sosyo-ekonomik düzeyin yüksekliği, kendisi için önemli olan kişilerden aldığı değerli ve önemli olduğuna dair geri bildirimler ergenin kendine olan güvenini ve benlik saygısını yükseltebilir. Ekonomik gücü iyi olan bir öğrencinin arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirmesinin, çeşitli spor, sanat, eğlence vb. etkinliklere katılmasının ergenin kendi kendisine yettiği inancını güçlendirdiği, arkadaşlarından gördüğü ilginin bir geri bildirim olarak ona değerli olduğu izlenimini verdiği ve bu durumun onun benlik saygısı gelişimine yardım ettiği düşünülebilir. Oysa sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bir ergen maddi yetersizlikler içinde her istediğini yapamayacak, imkânları kısıtlanacak ve yeteneklerini kullanma şansı azalacak bu da kendisini kısıtlanmış ve engellenmiş hissetmesine neden olacaktır. Bu engellenme duygusu ergenin umutsuzluğa kapılarak kendisini yetersiz hissetmesine, yetersizlik duygusu ise ergenin kendisini değersiz algılamasına ve beraberinde benlik saygısının düşmesine neden olur.

Ayrıca sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olması akademik başarı açısından da öğrencinin desteklenmesine yardımcı olmaktadır. Özellikle üniversiteye giriş sınavı için hazırlık aşamasında olan ergenlerin dersane, özel ders, çalışmak için gerekli dokümanlar vb. konularda gerekli desteği alabilmesi ailenin ekonomik gücüne bağlıdır. Zaten tek başına bir stres kaynağı olan bu hazırlık döneminde gerekli desteği alamaması öğrencinin gelecekle ilgili hedefleri konusunda umutsuzluğa kapılmasına, arkadaşlarıyla kendisini kıyasladığında hissettiği yetersizlik ve eksiklik duygusu benlik saygısının düşmesine yol açmaktadır. Ancak ekonomik güce sahip ailelerin çocukları aile desteğini daha fazla algılayarak kendilerini daha değerli ve önemli hissedeceğinden, ayrıca başaracaklarına olan inançları daha yüksek olabileceğinden bu durum benlik saygılarını da olumlu etkilemektedir.

Bunlar yanında ergenlik, beden imgesinin önemli olduğu bir dönemdir. Ergen güzel giyinmek, güzel görünmek ister. Giyimi, saçını, makyajını vb. dış görüntüsü ailenin sosyo-ekonomik düzeyine bağlı olarak daha iyi veya daha kötü durumda olabilir. Akranlarıyla kıyasladığında bu dış görünümün onlardan daha iyi olduğunu algılaması benlik saygısını artırırken, onlar kadar güzel niteliklere sahip olmadığını ve beğenilmediğini düşünmesi bir ergenin benlik saygısı düzeyini azaltabilir. Bununla birlikte karşı cinsle kurulan arkadaşlıklarda da bu beğenilme zorunluluğu ergenin bu arkadaşlıklarda

başarılı ya da başarısız olmasını beraberinde getirmekte dolayısıyla benlik saygısı bu durumdan da etkilenmektedir.

Sosyo-ekonomik düzey, ailelerin çocuklarına karşı tutumlarını da yönlendirir. Farklı sosyo-ekonomik düzeylere sahip aileler farklı kültürel özellikler taşıyacağından çocuklarına uygulayacakları eğitim şekli de farklı olacaktır.⁴⁷ Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan aileler çocuklarına daha çok sevgi ve ilgi göstermekte daha az otoriter tutum uygulamaktadır.⁴⁸ Çünkü eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik düzeye bağlı olarak yükselmekte, daha yukarıdaki bir sosyal statüde bulunan aileler çocuklarının eğitimi ve gelişimi için daha özel planlar yapmakta, çocuklarını daha iyi şartlarda yetiştirmeye gayret etmektedirler.⁴⁹ Ailenin bu davranış ve tutumu da çocuğun kendisini değerli hissetmesini, daha bağımsız hareket etmesini sağlayacağı için benlik saygısının yükselmesine neden olmaktadır.

Benlik Saygısı Değişkeni ile Cinsiyet Değişkeni Arasındaki İlişki: Çalışmamızda kızların erkeklerden daha erken bir olgunlaşma sürecine sahip olduğunu bu nedenle kendini tanıdıkça benlik saygısı düzeyinin artacağını düşünerek kızların erkeklerden daha yüksek bir benlik saygısına sahip olacağı denencesini ileri sürmüştük ancak elde ettiğimiz bulgular bu denencemizi desteklememiştir.

Birçok araştırma erkeklerin benlik saygısının kızlardan daha yüksek olduğu sonucunu ortaya koymuştur.⁵⁰ Bu durum toplumun kızlarla erkeklere aynı görev ve rollerin yüklememesinden kaynaklanabilir. Anne baba baskısı ergenlik döneminde erkekler üzerinde azalırken, kızlar üzerinde daha da artmaktadır.⁵¹ Tatoğlu ise kızların benlik saygısını erkeklerden daha yüksek olduğunu saptamış-

⁴⁷ Torucu, a.g.t., s.84.

⁴⁸ S. Öztürk, *Bazı Sosyo-Ekonomik Değişkenlerin İlkokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Tasarımı Düzeylerine Etkisi*, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1991, s.2.

⁴⁹ Murat Yıldız, "Dinsel Yönelim Biçimleri ve Bazı Demografik Değişkenler Açısından Üniversite Öğrencilerinin Benlik Tasarımları Üzerine Bir Araştırma", *Tabula Rasa Felsefe & Teoloji*, 6(17), 2006, ss.81-102.

⁵⁰ W.R. Avison ve D.D. Mc Alpine, "Gender Differences in Symptoms of Depression Among Adolescents", *Journal of Health and Social Behavior*, 33(2), 1992, ss.77-96; R.L. James, "Correlation Between Adolescent Self-Esteem, Religiosity, and Perceived Family Support", <http://clearinghouse.missouriwestern.edu/manuscripts/247.asp> (24 Ağustos 2008).

⁵¹ A. Balkaya ve E. Ceyhan, "Lise Öğrencilerinin Suç Davranışı Düzeylerinin Bazı Kişisel ve Ailesel Nitelikler Bakımından İncelenmesi", *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(11), 2007, ss.13-27.

tır.⁵² Ancak kızların benlik saygıları ile erkeklerin benlik saygıları düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığını belirten çalışmalar da mevcuttur.⁵³

Araştırmanın yapıldığı zamanın ve toplumun sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel şartlarına göre farklı sonuçların ortaya çıkması doğaldır. Cinsiyet, fiziksel gelişim özelliklerine bağlı olması yanında aynı zamanda toplumsal şartlara göre de şekillenen bir kavramdır. Ataerkil toplumlarda kadın güçsüz tarafı oluştururken erkek ise baskın güç olarak yer alır. Ailelerinde babanın hâkim olduğu annenin ise geri planda kaldığı bir ortamdaki ergenin bundan etkilenmemesi düşünülemez. Bu durumu örnek alan bir kız öğrenci baskıyı kabullenerek toplumun kendisine yüklediği rolü kabul edebileceği gibi “ben” olma mücadelesiyle kendini ispatlama çabası içinde benlik saygısını da güçlendirebilir. Böyle bir ortamdaki erkek ergen ise kendisini daha güçlü ve önemli hissedeceğinden bu durumda da benlik saygısı daha yüksek olabilir.

Kadının toplum içinde güçlendirilmesi, kendine yeterli hale gelmesi ve cinsiyet ayrımından kurtulması amacıyla birçok çalışmalar, uluslar arası toplantılar yapılmıştır. Ancak bunlara rağmen kadınlar hala şiddete uğramakta, geleneksel anlayışlar nedeniyle cinsiyet ayrımcılığıyla karşı karşıya kalmakta, ekonomik özgürlükleri kısıtlanmakta, sosyal ve kültürel birçok haktan mahrum bırakılmaktadırlar.⁵⁴ Bu şartlar içinde yetişen ergen kızların da kendini değerli olarak algılaması çok mümkün olmadığından bu durum, onun benlik algısını olumsuz etkileyerek benlik saygısının azalmasına neden olabilir.

Geçmişte kadının toplumdaki yerine baktığımızda çok daha kötü bir durum karşımıza çıkar. Örneğin kadınların bilim yapması kabul edilmediği için Sophie Germain matematikçi Gauss’la erkek ismiyle mektuplaşmış, Emilie du Châtelet, sadece erkeklerin katılma hakkı olan bilimsel toplantılara erkek kılığında katılmış, Einstein’dan 55 yıl önce $e=mv^2$ formülünü bularak Einstein’ın önünü açmış ancak kadın olduğu için bilim dünyasında adı yer almamış

⁵² N. Tatoğlu, *15-17 Yaş Grubu Genel Lise Öğrencilerinde Benlik Saygısının Akademik Başarıya Etkisi*, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), ZKÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak, 2006.

⁵³ Öztürk, a.g.t.

⁵⁴ L. Taşkın, “Uluslar Arası Sözleşmeler Işığında Kadının Durumu”, *CÜ Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 8 (2), 2004, ss.16-22.

sadece Voltaire'in sevgilisi olarak tanınmıştır.⁵⁵ O günden bu güne çok mesafe kat edilse de gelişmeler hala istenen düzeyde değildir. UNESCO verilerine göre Türkiye, 2015 yılına kadar ilk ve ortaöğretimde toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirememesi riski taşımaktadır. 2006-2007 öğretim döneminde ilköğretim çağında olup da ilköğretime devam etmeyen 1.111.000 çocuğun 667.000'i (% 60) kız çocuğudur.⁵⁶ Ya da bazı bölgelerde kadınlar hala kız çocuk doğurdukları için aşağılanmakta, erkek çocuk doğuran bir kadın kendi bebeği olan bir erkeğin varlığıyla değer kazanmakta ve onurlanmaktadır. Erkeğin gerisinde kalma her gün izlediğimiz reklâmlarda da karşımıza çıkmakta, erkek öğreten, yol gösteren, bilgi sahibi olan rollerini taşıyan kadın erkeğin kendisine söylediği işi yapan, kendi kendine yetemeyen kişi olarak yer almakta, birçok programda ise erkeğe sunulan bir cinsel obje görevi görmekte, bu konumunu koruduğu ve güzel olduğu sürece değer gördüğü izlenimi oluşturmaktadır. Bütün bunlar kadının benlik saygısını olumsuz yönde etkileyen durumlardır.

124 | db

Bu olumsuzluklar karşısında, üzerinde çalıştığımız örneklem grubumuz ise daha şanslı bir yere sahiptir. Türkiye'nin en büyük kentlerinden birinde eğitime önem veren ailelerin çocukları olarak lise düzeyinde öğrenim görmekte ve erkek öğrencilerle eşit şartlarda, benzer idealler taşıyarak, cinsiyet farkını gözetmeden, ortak bir mücadele vermektedirler. Bu durum kız erkek ayrımı yapılmayan bir ortamda kendilerini erkeklerle eşit algılamalarını ve erkeklerle benzer şekilde benlik algısı geliştirmelerini sağlamakta dolayısıyla benlik saygısını etkileyen faktörler de erkek öğrencilerle benzer olmaktadır.

Ayrıca ülkemizdeki okullarda öğretmenler öğrencilere eşit yaklaşmakta, herhangi bir kız-erkek ayrımı yapılmadan her iki cinsiyete de eşit eğitim olanakları sunulmakta, dolayısıyla kızlar kendilerini erkek öğrencilerden daha değersiz hissetmemektedirler. Hatta kız öğrencilerin erkek öğrencilerle kıyaslanması sonucunda erkeklere göre daha uyumlu, daha sakin, hatta zaman zaman daha başarılı olduklarını varsayarsak okul içinde kız öğrenciler biraz daha el üs-

⁵⁵ N. Batur, H. Bahadır, B. İşgör, N. Aluftekin, A.T. Çınar ve R. Hilenoğlu, "İş Hayatında Kadın Olmak", *Gündem*, 29, 2008, ss.7-13.

⁵⁶ TÜSİAD (Türkiye Sanayici İş Adamları Derneği) ve KAGİDER (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği), *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri "Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset" Raporunun Güncelleme*, Graphis Matbaası, İstanbul, 2008, s.35.

tünde tutulmaktadır. Bu durum da kızların kendilerini değerli olarak algılamasına ve benlik saygısının artmasına katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak, daha önce de belirttiğimiz üzere çalışmamızda kızların benlik saygısı ortalama puanlarının erkeklerinkinden sadece 0,70 puan daha yüksek olmakla birlikte bu farkın anlamlı düzeye ulaşmadığı saptanmıştır. Dolayısıyla kızların desteklenmesindeki tüm olumlu gelişmelere rağmen, hâlâ ailelerde ahlak anlayışıyla kızlar üzerinde kurulan baskı erkekler göre daha fazladır. Aynı zamanda kızların daha hassas, daha duygusal olmaları dolayısıyla olumsuzluklardan etkilenme düzeyleri de daha yüksektir. Bu durum onların depresyona girmelerini kolaylaştırmakta ve benlik saygısını olumsuz etkilemektedir.

Öneriler

Bu sonuçlardan yola çıkarak, özellikle din ile benlik saygısı arasında bir ilişki olmadığı tespit edilmiş, ergen için dinin önemini sorgulamamızı gerektirmektedir. Problemin günümüz toplumunda özellikle, hissedilen ekonomik kaygılardan kaynaklanan daha rahat bir yaşam arayışının Tanrıyla olan ilişkinin geri plana atılmasına yol açabileceği, dolayısıyla dinin gençler için benlik saygısı gelişiminde etkili bir faktör olmaktan çıkmış olabileceği düşünülebilmektedir.

Özellikle öğrenim görülen okulların ergenin benlik saygısı gelişiminde ve dindarlık düzeyinin belirlenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğu bulgusundan yola çıkarak okullarda din eğitimi veren öğretmenlere önemli görevler düştüğünü söyleyebiliriz. Ergenin gelişimsel özelliklerinin farkında ve bilincinde olan, hoşgörülü ve demokratik bir tutum sergileyen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretmenleri öğrencinin dine yaklaşımında olumlu etkilere sahip olacaktır. Böylelikle dinin, sosyalleşme ve ergenin kimlik oluşumu ile ilgili problemler yaşarken onun anlam arayışına cevap verme gibi özellikleri kullanılarak gencin çevresiyle ilişkisinin ve kendisini ifade etmesinin dine verdiği önem kullanılarak yeniden yapılandırılması sağlanabilir.

Ergenlik döneminde görülen bazı uyumsuzluklar karşısında genci suçlamak, günah işlediğini vurgulamak, cehennemle korkutmak yerine, hoşgörü ve sevgi ortamı içinde dinin anlatılması ve sevdirmesi gerekmektedir. Özellikle İslam'ın, insanı tüm varlıkların en üstünü olarak tanımlamasından yola çıkarak bireyin insan

olarak önemli olduğunu düşünmesi ve dolayısıyla benlik saygısının bu durumdan olumlu olarak etkilenmesi sağlanabilir.

Bunun yanında ailelerin dindar olması ya da olmaması da ergenin dini algılayış ve dine yönelik şeklini etkileyeceğinden din konusunda eğitim veren insanlar, sadece ergenlere yönelik değil aynı zamanda yetişkinlere yönelik eğitim faaliyetlerinde bulunarak yetişkinlerin kafasında var olduğu düşünülen önyargıları gidermede dinlerin bütünleştirici özelliğine vurgu yapabilirler. Dindar insanlar, belirli kalıplar içinde sadece şekle dayalı olarak ve kendi içine kapanmış bir şekilde dini yaşamak yerine, toplumda dindar olmadığı yönünde algıladıkları bireylerle de sosyal yakınlık oluşturup dini yaşayışın sanıldığı gibi kişiyi toplumun dışına iten, okumak ve öğrenmekten uzaklaştıran, çağın getirdiği gelişmeye uyum sağlamayı engelleyen bir unsur olmadığını gösterilebilirler. Bu durum ergenin sosyalleşmesinde dinin ahlaki ve geleneksel taraflarını benimsemesini kolaylaştıracak, ergenin benlik gelişiminde ve benlik saygısı oluşumunda dinin önemli olarak algılanmasını sağlayacaktır.

126 | db

Yukarıdakiler dışında dinin günümüzde sıkça rastlandığı gibi siyasi olaylara ve tartışmalara konu edilmesi, din kavramının toplum içinde yıpranmasına, insanların dine bakışının olumsuz olarak etkilenmesine neden olduğundan dini konuların siyasiler tarafından kullanılmamasına özen göstermesi gerekmektedir. Medyada din konusunda açıklama yapan kimselerin özellikle bu alanda eğitim almış, söyledikleri dini kaynaklarla tutarlılık gösteren kişiler olarak, halkın kafasını karıştıracak konulardan çok, dini yaşayışı kolaylaştıracak açıklamalar yapmalarının ve halk arasındaki akademik saygınlıklarını korumalarının dinle ilgili olumlu yargılara neden olacağı ve benliğini şekillendirme aşamasında bulunan birey için din olgusunun önem kazanmasına katkı sağlayacağı söylenebilir.

Sonuçlar benlik saygısını etkileyen birçok faktör arasında dinin, ergenin benlik saygısı oluşumunda diğer faktörler kadar etkili olmadığını düşündürmektedir. Ancak bununla ilgili olarak günümüz gençliğinin dine yaklaşımı veya dinin gençler üzerindeki etkisi konusunda daha geniş araştırmalara ihtiyaç vardır. Ayrıca çalışmamız sadece kent merkezinde yaşayan ergen grubunu kapsamaktadır. Örneklem grubunun bulunduğu çevreye göre dinin oynadığı role bağlı olarak sonuçlar değişiklik gösterebilir. Bu durumda hem kent merkezi, hem de kırsal alanlarda benzer çalışmalar yapılarak bunlar birbiriyle karşılaştırılırsa daha net sonuçlar da elde edilebilir.

Kaynakça

- Abdel-Khalek A.M. "Happiness, Health, and Religiosity: Significant Relations", *Mental Health, Religion & Culture*, 9(1):85-97, 2006.
- Aktuğ, T. Ergenlerde Akran Baskısı ve Benlik Saygısının İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2006.
- Avison, W.R. ve Mc Alpine, D.D. "Gender Differences in Symptoms of Depression Among Adolescents", *Journal of Health and Social Behavior*, 33(2):77-96, 1992.
- Aycock, D.W. ve Noaker, S. "A Comparison of the Self-Esteem Levels in Evangelical Christian and General Populations", *Journal of Psychology and Theology*, 13:199-208, 1985.
- Aydın, M. Din Felsefesi, DEÜ Yayınları, İzmir, 1987.
- Bahr, M.H. ve Martin K.T. "And Thy Neighbor as Thyself: Self-Esteem and Faith in People as Correlates of Religiosity and Family Solidarity Among Middletown High School Students", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 22(2):132-144, 1983.
- Balkaya, A. ve Ceyhan, E. "Lise Öğrencilerinin Suç Davranışı Düzeylerinin Bazı Kişisel ve Ailesel Nitelikler Bakımından İncelenmesi", *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(11):13-27, 2007.
- Batur, N., Bahadır, H., İşgör, B., Aluftekin, N., Çınar, A.T. ve Hilenoğlu, R. "İş Hayatında Kadın Olmak", *Gündem*, 29:7-13, 2008.
- Berger, P.L. "Dini Kurumlar", *Toplum Bilimi Yazıları* (Ed. ve Çev.: A. Çiftçi) adlı eserin içinde, ss.71-136, Anadolu Yay., İzmir, 1999.
- Bettelheim, B. A Good Enough Parent, Random House, Inc., New York, 1998.
- Braam A.W., Beekman, A.T., Van Tilburg, T.G., Deeg, D.J. ve Van Tilburg W. "Religious Involvement and Depression in Older Dutch Citizens", *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 32(5):284-91, 1997.
- Budak, S. Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2000.
- Commerford, M.C. ve Reznikoff, M. "Relationship of Religion and Perceived Social Support to Self-Esteem and Depression in Nursing Home Residents", *The Journal of Psychology*, 130(1): 35-50, 1996.
- Coopersmith, S. The Antecedents of Self-Esteem, W.H. Freeman&Co., San Francisco, 1967.
- Çakır, Y. ve Palabıyıköğlu, R. "Gençlerde Sosyal Destek-Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması", *Kriz Dergisi*, 5(1):15-24, 1997.
- Çapar, B. Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008.
- Çiğdemöğlu, S. Lise I. Sınıf Öğrencilerinin Akran Baskısı, Özsaygı ve Dışadönüklük Kişilik Özelliklerinin Okul Türlerine Göre İncelenmesi, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), AÜ Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Çuhadaroğlu, F. Adolesanlarda Benlik Saygısı, (Yayınlanmamış Uzm. Tezi), Hacettepe Üniversitesi Tıp Fak., Ankara, 1986.

- Çuhadaroğlu, F., Canat, S., Kılıç, E., Şenol, S., Rugancı, N., Öncü, B., Hoşgör Gündüz, A., Işık, S. ve Avcı, A. Türkiye Bilimler Akademisi Raporları Ergen ve Ruhsal Sorunları Durum Saptama Çalışması, TÜBİTAK Matbaası, Ankara, 2004.
- Demirer, T. "Piyasa Gençliği", G.A.Y.E. 3-5, 2006.
<http://www.antropoloji.info/dergi.pdf> (29 Ağustos 2008).
- Demiriz, S. ve Öğretir, A.D. "Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeydeki 10 Yaş Çocuklarının Anne Tutumlarının İncelenmesi", Kastamonu Eğitim Dergisi, 15(1):105-122, 2007.
- Donahue, M.J. ve Benson, P.L. "Religion and the Well-Being of Adolescents", Journal of Social Issues, 51 (2): 145-160, 1995.
- Elkind, D. "Erik Erikson's Eight Ages of Man", Dialogue, 11 (1): 3-13, 1978.
- Erbil, N., Divan, Z. ve Önder, P. "Ergenlerin Benlik Saygısına Ailelerin Tutum ve Davranışlarının Etkisi", Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, 3(10):7-15, 2006.
- Ercan, A.R. *Eğitimde Biz ve Çocuklarımız*, MEB Yay., İstanbul, 2004.
- Erjem, Y. ve Çağlayandereli, M. "Televizyon ve Gençlik: Yerli Dizilerin Gençlerin Model Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi", CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 30(1):15 -30, 2006.
- Eskin, M., Ertekin, K., Harlak, H. ve Dereboy, Ç. "Lise Öğrencisi Ergenlerde Depresyonun Yaygınlığı ve İlişkili Olduğu Etmenler", Türk Psikiyatri Dergisi, 19(3):1-8, 2008.
- Eşer, H. Üniversite Öğrencilerinde Dini İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), Uludağ Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2005.
- Fehr, L.A, Heintzelman M.E. "Personality and Attitude Correlates of Religiosity: A Source of Controversy", *Journal of Psychology*, 95:63-66, 1977.
- Frerichs, H.A. "Relationship of Self-Esteem of the Disadvantaged to School Success", *The Journal of Negro Education*, 40(2): 117-120, 1971.
- Gander, M.J. ve Gardiner, H.W. Çocuk ve Ergen Gelişimi, (Ed.: B. Onur) İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
- Glock, C.Y. "On the Study of Religious Commitment", J.E. Faulkner (Ed.), *Religion's Influence in Contemporary Society Readings in the Sociology of Religion* adlı eserin içinde, ss. 38-56, Charles E. Merrill Publishing Co., Ohio, 1972.
- Gürhan, C. "Lise Öğrencilerinin Benlik Kavramlarını Etkileyen Ailesel Değişkenler", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1-2):7-19, 1991.
- Heintzelman, M.E. ve Fehr, L.A. "Relationship Between Religious Orthodoxy and Three Personality Variables", *Psychological Reports*, 38:756-758, 1976.
- İkiz, S.E. Farklı Liselerdeki Ergenlerin Benlik Saygısı, Akademik Başarı ve Sürekli Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2000.
- James, R.L. "Correlation Between Adolescent Self-Esteem, Religiosity, and Perceived Family Support",
<http://clearinghouse.missouriwestern.edu/manuscripts/247.asp> (24 Ağustos 2008).

- Johnson, B.R., Tompkins, R.B. ve Webb, D. Objective Hope: Assessing the Effectiveness of Faith-Based Organizations: A Review of the Literature, Baylor University Center for Civic Innovation, Manhattan, 2008.
- Krause, N. "Religiosity and Self-Esteem Among Older Adults", *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 50(5):236-246, 1995.
- Kula, N. "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din", *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (Ed.: Hayati Hökelekli) adlı eserin içinde, ss.30-70, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002.
- Kulaksızoğlu, A. *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
- Lawrence, D. *Enhancing Self Esteem in the Classroom*, Paul Chapman Publishing, London, 2006.
- Milevsky, A. ve Levitt, M.J. "Intrinsic and Extrinsic Religiosity in Preadolescence and Adolescence: Effect on Psychological Adjustment", *Mental Health, Religion & Culture*, 7(4): 307-321, 2004.
- Önder, A. ve Gülay H. "Annelerin Kabul Red Düzeyi ile Çocuklarının Empati Becerisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22):23-30, 2007.
- Öner, N. *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler: Bir Başvuru Kaynağı*, Boğaziçi Üni. Yay., İstanbul, 1997.
- Ören, N. ve Gençdoğan. B. "Lise Öğrencilerinin Depresyon Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1):85-92, 2007.
- Özkan, A. *İçimdeki Ben*, Pozitif Gelişim Yayınları, Ankara, 2006.
- Öztürk, S. *Bazı Sosyo-Ekonomik Değişkenlerin İlkokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Tasarımı Düzeylerine Etkisi*, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1991.
- Pargament, K. "Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme", (Çev.: A.U. Mehmedoğlu). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, 5(1): 279-313, 2005.
- Plumber, D. *Helping Adolescent and Adult to Build Self Esteem*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia, 2005.
- Robertson, J.F. ve Simons, R. Family Factors, "Self-Esteem, and Adolescent Depression", *Journal of Marriage and the Family*, 51(1):125-138, 1989.
- Rosenberg, M. *Society and the Adolescent Self-Image*, Princeton University Press, New Jersey, 1965.
- Rosenberg, M. "Review: Adolescence and Religion: The Jewish Teenager in American Society", *Social Forces*, 44(4): 588-589, 1966.
- Rosenberg, M. ve Pearlin, L.I. "Social Class and Self-Esteem Among Children and Adults", *The American Journal of Sociology*, 84(1):53-77, 1978.
- Serarslan, M. "Sinema Öldürüyor Televizyon Diriltiyor: Türk Sinemasının ve TV Dizilerinin Ağalık Sistemini ve Ağayı Tanımlama Biçimi", *Selçuk İletişim*, 4(4):17-27, 2007.
- Sherkat, D. ve Reed, M.D. "The Effects of Religion and Social Support on Self-Esteem and Depression Among the Suddenly Bereaved", *Social Indicators Research*, 26(3): 259-275, 1992.

- Sinhaa, J.W., Cnaanb, R.A. ve Gellesb, R.J. "Adolescent Risk Behaviors and Religion: Findings From a National Study", *Journal of Adolescence*, 30:231-249, 2007.
- Smith, C.B., Weigert, A.J. ve Thomas, D.L. "Self-Esteem and Religiosity: An Analysis of Catholic Adolescents from Five Cultures", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 18:51-60, 1979.
- Şahin, A. "Ergenlerde Dindarlık- Benlik Saygısı İlişkisi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19:187-197, 2005.
- Taşkın, L. "Uluslar Arası Sözleşmeler Işığında Kadının Durumu", *CÜ Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 8 (2):16-22, 2004.
- Tatoğlu, N. 15-17 Yaş Grubu Genel Lise Öğrencilerinde Benlik Saygısının Akademik Başarıya Etkisi, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), ZKÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak, 2006.
- Torucu, B.K. 13-14 Yaşındaki Gençlerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi ve Ana-Baba Tutumlarındaki Farklılıkların Belirlenip Benlik Saygısına Etkisinin Araştırılıp Karşılaştırılması, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1990.
- TÜSİAD (Türkiye Sanayici İş Adamları Derneği) ve KAGİDER (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği). Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri "Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset" Raporunun Güncellemesi, Graphis Matb. İstanbul, 2008.
- Ünal, M. "Madde Bağımlılığı ve Alkolizmde Aile", *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(2):80-85, 1991.
- Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, İzmir Fen Lisesi, 2007.
http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0zmir_Fen_Lisesi (erişim 3 Eylül 2008).
- Whitbeck, L.B., Simons, L.R., Conger R.D., Lorenz, O.F., Huck, S. ve Elder, G.H. "Family Economic Hardship, Parental Support, and Adolescent Self-Esteem", *Social Psychology Quarterly*, 54(4):353-363, 1991.
- Wilkinson, R.B. "Age and Sex Differences in the Influence of Attachment Relationships on Adolescent Psychological Health", *The Australian Educational and Developmental Psychologist*, 23:87-104, 2006.
- Yapıcı, A. Din-Kimlik ve Ön Yargı: Biz ve Onlar, Karahan Kitabevi, Adana, 2004.
- Yapıcı, A. Ruh Sağlığı ve Din, Karahan Kitabevi, Adana, 2007.
- Yapıcı, A. ve Kayıklık, H. "Ruh Sağlığı Bağlamında Dindarlığın Öz Saygı ve Kaygı ile İlişkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (9): 177-206, 2005.
- Yapıcı, A. ve Zengin, Z.S. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyleriyle Psiko-Sosyal Uyumları Arasındaki İlişki", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2): 65-127, 2003.
- Yenidünya, A. Lise Öğrencilerinde Rekabetçi Tutum, Benlik Saygısı ve Akademik Başarı İlişkisi, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bil. Ens., İstanbul, 2005.
- Yıldız, M. Ölüm Kaygısı ve Dindarlık, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir, 2006.

Yıldız, M. “Dinsel Yönelim Biçimleri ve Bazı Demografik Değişkenler Açısından
Üniversite Öğrencilerinin Benlik Tasarımları Üzerine Bir Araştırma”, Tabula
Rasa Felsefe & Teoloji, 6(17): 81-102, 2006.
Yörükoğlu, A. Gençlik Çağı, Özgür Yayınları, İstanbul, 2004

